

بررسی واژگان تخصصی و روش‌های مرمت بافت‌های تاریخی^۱

ناصر بنیادی^۲

کلیدواژگان: واژگان مرمت شهری، روش‌های مرمت شهری، رویکرد تاریخ‌گرا، رویکرد برنامه‌گرا، رویکرد راهبردی.

چکیده

مقایسه معانی گوناگونی که متخصصان مختلف از واژگان مرمت شهری مراد کرده‌اند، حاکی از نبود اصطلاحات مشترکی است که نشان می‌دهد، تفاهم بر سر یک زبان مشترک برای برگردان متون مرمت شهری تا چه اندازه ضروری است. در مقام مقایسه، واژگان تخصصی مرمت همچون نمادهای ریاضی، ابزار انتقال مفاهیم پیچیده و دشوار هستند. اگر از این واژگان به‌درستی استفاده نکنیم - همانند آنچه در ریاضیات قدیم ایران به علت عدم استفاده از نمادهای ریاضی اتفاق افتاد - انتقال مطالب و بالتبع پیشرفت علم بسیار دشوار و حتی ناممکن خواهد شد. بنابراین باید به واژگان مرمت شهری اهمیت درخور داد. مرمت شهری در مقام یک حرفه و تخصص و دانش میان‌رشته‌ای هنوز در کشور ما مبانی کاملاً تدوین‌شده ندارد. در صورتی که اگر شرایط و امکانات اجرایی مساعد باشد، موفقیت برنامه‌های مرمت شهری در گروی به کارگیری درست دانش فنی است. عدم انتقال صحیح تجربیات در بین متخصصان و دست‌اندرکاران و مسئولان امر مرمت شهری، از عوامل عدم تحقق طرح‌های مرمت شهری است.

گام بعدی مقاله معطوف است به بازنگری در دسته‌بندی روش‌های مرمت شهری و کوشش برای دستیابی به طبقه‌بندی کاربردی آنها به صورتی که بتواند فرآیندهایی در اشکال مختلف مرمت شهری ارائه دهد. این مقاله تلاش می‌کند تا با یک‌دست کردن تعابیر و معانی استفاده‌شده توسط متخصصان، به تعیین ارتباط بین واژگان مرمت شهری بپردازد تا از این طریق بتواند گامی در جهت وحدت رویه و اجرایی‌تر شدن طرح‌های مرمت شهری بردارد.

۱. مقدمه

مرمت شهری در مقام یک دانش و حرفه مستقل، فاقد سابقه‌ای طولانی در ادبیات تخصصی معماری و شهرسازی است. از سابقه مرمت اشیاء و ابنیه که بگذریم، پیشینه مرمت شهری عمدتاً به دوره شکل‌گیری برنامه‌ریزی شهری باز می‌گردد. شروع اقدامات مرمت شهری در ایران نیز به تهیه نخستین طرح‌های جامع و تفصیلی در نیمه سده ششمی حاضر می‌رسد. اما مرمت شهری در کشور ما در این مدت صاحب مبانی کاملاً تدوین‌شده‌ای به‌عنوان یک دانش میان‌رشته‌ای نشده است. در چنین شرایطی عدم انتقال صحیح تجربیات و نبود زبان

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه نویسنده در دکترای رشته شهرسازی است که با عنوان روش‌های مرمت شهری در بافت‌های تاریخی، ارزیابی تجارب و روش‌شناسی؛ نمونه موردی شیراز، با مشورت و راهنمایی دکتر سیدمحسن حبیبی، دکتر اسفندیار زبردست، و دکتر محمد نقی‌زاده، شهریور ۱۳۸۸، در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات ارائه و دفاع شده است.

۲. دانش‌آموخته دکترای شهرسازی از دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، و عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی؛

NB2713740@yahoo.com

پرسش‌های تحقیق

۱. آیا امکان به دست آوردن ترجمان واحدی از واژگان مرمت شهری و اشاعه آن وجود دارد؟
۲. آیا امکان دسته‌بندی و تبیین سلسله‌مراتبی از روش‌های شناخته شده که به یکدست کردن روش‌ها و کاربردی‌تر کردن ابزارهای مرمت شهری کمک کند، وجود دارد؟

مشترک در بین متخصصان و دست‌اندرکاران و مسئولان امر، اجرای طرح‌های مرمت را کندتر کرده است و حتی عدم تحقق طرح‌های مرمت شهری را موجب شده است. با وجود تدریس مرمت در رشته‌های شهرسازی و معماری و انتشار کتاب‌هایی در این زمینه، انتقال دانش تخصصی و تجارب حرفه‌ای به‌درستی صورت نمی‌گیرد. به نظر می‌رسد که یکی از علل بروز این مشکل، نبود فرهنگ واژگان مناسب در زمینه مرمت شهری است که به تبادل دانش تخصصی در ایران لطمه وارد کرده است. در موارد بسیار در تلاش‌هایی که برای برگرداندن متون دیگر به فارسی انجام شده یا گزارش‌ها و رساله‌هایی که تدوین شده است، به سبب استفاده از واژگان ناهماهنگ، این ترجمه‌ها و رساله‌ها در گزینش معادل برای واژگان تخصصی موفق نبوده‌اند و نمی‌توانند اطلاعات تخصصی را به‌طور کامل بازگو کنند.

مقایسه معانی گوناگونی که متخصصان مختلف واژگان مرمت مراد کرده‌اند، حاکی از نبود اصطلاحات مشترک در این حوزه است و نشان می‌دهد که توافق بر سر یک زبان مشترک برای برگردان متون و تجارب مرمت شهری تا چه اندازه ضروری است. این مقاله تلاش می‌کند تا با استفاده از تعابیر و معانی استفاده‌شده توسط متخصصان، به تعیین ارتباط میان واژگان و روش‌های مرمت شهری بپردازد تا از این طریق بتواند گامی در جهت وحدت رویه در به کار گرفتن واژگان و اجرایی‌تر کردن روش‌ها بردارد.

بنابراین می‌توان هدف از این بررسی را دست‌یابی به روش‌های هماهنگ و یکدست در حوزه مرمت و دسته‌بندی و شناخت آنها برای استفاده کاربردی در مرمت شهری ایران دانست. دست‌یابی به انواع روش‌های متداول مرمت، با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و گردآوری معانی مختلفی که توسط صاحب‌نظران و منابع مختلف انجام شده، و نیز اتخاذ تعابیری واحد برای ایجاد وحدت رویه در کار حرفه‌ای صورت می‌گیرد. بدین ترتیب دسته‌بندی روش‌ها صورت گرفته تا به تبیین فرایندی متشکل از راهبردها تا اقداماتی برسد که بتواند در طرح‌های مرمت شهری به کار رود و برآورنده نیاز حرفه باشد. برای نیل به این دسته‌بندی دیدگاه‌های قبلی ارائه شده توسط صاحب‌نظران گردآوری شده و با قیاس آن نظرات و بررسی مزیت آنها پیشنهادهایی تدوین و ارائه شده است.

۲. تعاریف و انواع روش‌های مرمت شهری

تحقق اقدامات مرمتی، غیر از لزوم فراهم بودن دیگر عوامل دخیل چون شرایط اجتماعی و اقتصادی، اجرایی، و... در گروهی به کارگیری درست دانش فنی و اتخاذ سیاست‌ها و روش‌های صحیح مرمت شهری است. اطلاع و به کارگیری آگاهانه روش‌های مرمت شهری، بخش مهمی از این دانش فنی را تشکیل می‌دهد. در سال‌های اخیر تلاش‌هایی برای معرفی این روش‌ها شده است اما به علت تنوع دیدگاه‌ها در میان متخصصان، اتفاق نظر در مورد آنها وجود ندارد.

۱.۲. ابعاد زبان‌شناسی واژگان مرمت شهری^۲

اصطلاحات فنی و واژگان تخصصی مرمت شهری از مفاهیم شاخص در مرمت شهری است. برای فهم درست اقدامات و روش‌های مرمت شهری، به‌ویژه برای فارسی‌زبانان باید از اصطلاحات مرمت شهری به گونه‌ای هماهنگ استفاده شود تا مشکلات بیشتری در ترجمه و به کارگیری متون و اسناد پیش نیاید. در حال حاضر با وجود محدود بودن ادبیات تخصصی مرمت شهری در ایران، اشکالات زیادی در مطالعه متون تخصصی و انتقال مفاهیم مندرج در متون غیرفارسی وجود دارد. اگرچه مرمت شهری یک حرفه کاربردی و دانش ریاضی علمی مجرد است در مقام تشبیه، واژگان تخصصی همچون نمادهای ریاضی، ابزار انتقال مفاهیم پیچیده و دشوار هستند. اگر از این واژگان به درستی استفاده نکنیم، ناچار خواهیم بود تا به جای هر واژه توضیحات مفصلی را در امور تخصصی به کار گیریم

و در نتیجه همانند متون قدیمی ریاضیات در ایران، به سبب عدم استفاده از نمادهای ریاضی، انتقال مطالب و پیشرفت علمی در این حوزه بسیار دشوار و حتی ناممکن خواهد شد. و این امر می‌تواند به عقب‌ماندگی در آن رشته از علم منجر شود. بنابراین در این رساله به واژگان مرمت شهری اهمیت درخور داده شده است.

در زبان فارسی عبارت «مرمت شهری» به عنوان یک اصطلاح عام و کلی که می‌تواند کلیه اقدامات و روش‌های تخصصی در این زمینه را در بر گیرد، مطرح است. این نحوه برخورد در ادبیات تخصصی غرب به صورت یکسان دیده نمی‌شود. به این معنی که در برخی متون واژه Conservation که در اینجا به حفاظت برگردانده می‌شود، یا Revitalization که در اینجا باززنده‌سازی ترجمه شده و حتی Regeneration که به معنی تجدید نسل یا بازآفرینی است، در مقاطعی به معنی عام مرمت شهری مورد استفاده قرار می‌گیرند؛ در صورتی که هر یک دارای تعاریف و روش‌های خاصی هستند که شایسته است دقیقاً بررسی و شناسایی شوند. البته برخی دوگانگی‌ها در زمینه زبان‌شناسی در کشورهای غرب هم وجود دارد. مثلاً واژه Conservation در ادبیات تخصصی آمریکا برای حفاظت بافت‌های شهری و... استفاده شده و در حوزه حفاظت ساختمان به کار نمی‌رود؛ در صورتی که چنین رویه‌ای در کشورهای اروپایی وجود ندارد.

در جدول «ت ۱» اصطلاحات و تعاریف مورد استفاده متخصصان مختلف آورده شده است، که نشان‌دهنده عدم توافق صاحب‌نظران در معانی است:

اصطلاح	حیبی و مقصودی ^۲	فلامکی ^۵	دیگران
Adaptation	انطباق، بروزآوری	-	احیا (فرهنگی) ^۶
Adaptive Reuse	-	-	کاربری جایگزین (بنیادی)
Adoption	-	-	پذیرش (بنیادی)
Anastylosis	-	-	دوباره برپا کردن بخش‌های جدا (حناچی) ^۷
Archive Records	-	-	طبقه‌بندی گزارش‌ها (بنیادی)
Car Free Dev.	-	-	توسعه بدون اتومبیل (بنیادی)

۳. با توجه به اهمیت این اصطلاحات و لزوم تطبیق آنها با یکدیگر در زبان فارسی و لاتین، استثنائاً در این بخش و بخش‌های ۳ و ۱.۳ اصطلاحات انگلیسی و برگردان فارسی آنها به جای پانوشت در متن آورده شده است.

۴. سیدمحسن حیبی و ملیحه مقصودی، مرمت شهری، ص ۲۳-۱۵.

۵. محمدمنصور فلامکی، نوسازی و بهسازی شهری، ص ۱۱۹-۱۲۵.
۶. فرهنگی عادل و دیگران، سند احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی، ص ۱۶.

۷. برنارد م. فیلدن و یوکا یوکیلتو، راهنمای مدیریت برای محوطه‌های میراث جهانی، ص ۸۵.

ت ۱. جدول اصطلاحات و تعاریف مرمت شهری اظهار شده توسط متخصصان مختلف.

ادامه تصویر ۱. جدول اصطلاحات و تعاریف مرمت شهری اظهار شده توسط متخصصان مختلف.

اصطلاح	حیبی و مقصودی ^۴	فلامکی ^۵	دیگران
Clearance	پاکسازی. آواربرداری	-	پاکسازی (دانشپور)
Community Empowerment	-	-	توانمندسازی اجتماعات محلی (بنیادی)
Compensation	-	-	غرامت (دانشپور) ^۶
Conservation	حفاظت	حفاظت	نگهداشت. حفاظت (دانشپور)، حفاظت (چراغچی) ^۷ ، محافظت (حناچی)
Consolidation	استحکام بخشی	استحکام بخشی	استحکام بخشی، تحکیم (دانشپور)، استحکام بخشی (حیبی و دیگران) ^۸ ، تحکیم (حناچی)
Conversion	تبدیل. دگرگونی	-	بازگردانی. تبدیل (دانشپور)
Demolition	تخریب	-	-
Displacement	-	-	جابه‌جا کردن (بنیادی)
Documentation	-	-	مستندسازی (بنیادی)
Empowerment	-	-	توانمندسازی (بنیادی)
Economic Empowerment	-	-	توانمندسازی اقتصادی (بنیادی)
Expropriation	-	-	سلب مالکیت (بنیادی)
Extension	-	-	الحاق، توسعه (بنیادی)
Identification	-	-	تعیین هویت (بنیادی)
Improvement	بهبود. سامان بخشی	-	بهبود. بهبود (دانشپور)، بهبود. سامان بخشی (حیبی و دیگران)
Infill Design	-	-	طراحی پرکننده (حناچی)
Infill Development	-	-	توسعه از درون (بنیادی)
Interpretation	-	-	تفسیر (بنیادی)
Invasive Investigation	-	-	رسیدگی ضربتی (بنیادی)
Levelling	-	-	تسطیح (بنیادی)
Maintenance	نگهداری	-	-
Minimize Conjecture	-	-	تقلیل حدس و گمان (بنیادی)
Natural Change	-	-	تغییرات طبیعی (بنیادی)
Planning with people	-	-	برنامه‌ریزی با مردم (بنیادی)
Preservation	مراقبت	پیشگیری حفاظتی	مراقبت. جلوگیری و ضمانت (حیبی و دیگران)، حفظ (چراغچی)، حفاظت (حناچی)
Process of Decay	-	-	فرآیند زوال (بنیادی)
Protection	حفظ و نگهداری مدام	-	حمایت (دانشپور)، حمایت (حیبی و دیگران)، ایمنی (حناچی)
Public Participation	-	-	مشارکت عمومی (بنیادی)
Reanimation	-	روان بخشی دوباره	-
Reassembly anastylosis	-	-	دوباره برپا کردن بخش‌های جدا (بنیادی)
Rebuilding	دوباره‌سازی	-	بازساخت. دوباره‌سازی (دانشپور)
Reclamation	-	-	آبادگری. آبادسازی (دانشپور)
Recognition	-	-	بازشناسی (بنیادی)
Reconditioning	-	-	کیفیت بخشی دوباره (دانشپور)
Reconstruction	بازسازی	بازسازی ساختمانی	بازسازی (حناچی)
Recuperation	بازیافت	بازیابی ارزشی شهر	بازیافت (دانشپور)، بازیافت (حیبی و دیگران)، بازیابی (بنیادی)
Recycling	-	-	بازیافت (بنیادی)

۸. زهره عبدی دانشپور، درآمدی بر نظریه‌های برنامه‌ریزی با تأکید ویژه بر برنامه‌ریزی شهری، ص ۵۲۷.

۹. برنارد م. فیلدن و یوکا یوکیلتو، رهنمودهای مدیریت برای محوطه‌های میراث فرهنگی، ص ۲۴.

۱۰. حیبی کیومرث و دیگران، بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری، ص ۴۸.

اصطلاح	حیبی و مقصودی ^۲	فلامکی ^۵	دیگران
Redevelopment	-	-	توسعه مجدد، باز توسعه (دانشپور)
Regeneration	تجدید نسل و از نو سر برآوردن. معاصر سازی	بازآفرینی شهری	تجدید حیات (دانشپور)، بازآفرینی شهری (ایزدی)، تجدید حیات شهری (زنوزی)
Reinstatement	-	-	ابقا (بنیادی)
Reintegration	یکپارچه سازی. وحدت مجدد	ادغام دوباره	-
Rehabilitation	بهبودی تجدید توان و توان بخشی	توان بخشی دوباره	بهبودی، توان بخشی. احیا (دانشپور)، بهسازی، توان بخشی (حیبی و دیگران)، توان بخشی (ایزدی) ^{۱۱} ، احیا (چراغچی)، بازسازی و مرمت (حناچی)، روان بخشی (زنوزی) ^{۱۲}
Relocation	-	-	تغییر مکان (بنیادی)
Remodeling	الگویابی مجدد	-	-
Removal of accretion	-	-	برداشتن الحاقات (بنیادی)
Renewal	نو شدن	-	بازنوسازی (دانشپور)
Renovation	نوسازی	نوسازی شهری	نوسازی، نوآرایی (دانشپور)
Reorganization	-	-	سازمان دهی مجدد (دانشپور)
Repair	تعمیر	-	-
Repair with original materials	-	-	تعمیر با مصالح اصلی (بنیادی)
Repair with similiar materials	-	-	تعمیر با مصالح مشابه (بنیادی)
Replacement	-	-	جایگزینی (بنیادی)
Restatement	بیان متفاوت و موقعیت دوباره	بازفعال سازی شهری	-
Restoration	یگانگی بخشیدن به بخش های از بین رفته اثر. احیا	مرمت	بازسازی، دوباره سازی (دانشپور)، مرمت شهری (حیبی و دیگران)، مرمت (چراغچی)، مرمت (حناچی)
Restructuring	-	بازسازی شالوده ای شهر	-
Revitalization	تجدید حیات	باززنده سازی شهری	زندگی بخشی (دانشپور)
Ripristino	-	بازپردازی	-
Risanamento	-	بهبودی بهداشتی	-
Risk Mitigation	-	-	کاهش مخاطره (بنیادی)
Safeguarding	-	-	حراست (چراغچی)، تأمین (حناچی)، حراست و پاسداری (ایزدی).
Souvegrade	-	حفاظت منابع طبیعی	-
Specialist Conservation Advice	-	-	رایزنی تخصصی حفاظت
Stabilisation	-	-	تثبیت (بنیادی)
Surviving Heritage values	-	-	صیانت از ارزش های میراثی
Urban Renaissance	نوزایی شهری	-	تجدید حیات شهری (ایزدی)، نوزایی شهری (زنوزی)
Urban Transformation	-	-	دگرگونی شهری (بنیادی)
Woonerf	-	-	آرام سازی عبور و مرور سواره (بنیادی)

۱۱. سعید ایزدی و مهشید صبحی زاده، «حفاظت و توسعه: دو رویکرد مکمل یا مغایر»، ص ۲۰.

۱۲. عباس فرخ زنوزی، «ضرورت نوزایی شهری»، ص ۷.

مقایسه معادل های مختلف نشان می دهد که به دست آوردن زبان مشترکی برای ترجمه متون مرمت شهری تا چه اندازه ضروری است.

۲.۲. برخی تعابیر ارائه شده برای روش‌ها و اقدامات مرمت شهری

۲.۲.۱. انطباق و به‌روزروری (Adaption)

– اصلاح یک مکان برای کارکردی هماهنگ، در جایی قابل پذیرش است که اساساً انطباق از اهمیت فرهنگی آن نگاهد و ممکن است قابل دوام بودن یک محوطه به لحاظ اقتصادی ضروری باشد.^{۱۳}

– تعدیل کردن محلی برای وفق دادن با یک کارکرد جدید، با حداقل تقلیل ممکن در ارزش‌های میراث فرهنگی.^{۱۴}

۲.۲.۲. مراقبت (Preservation)

– نگهداری ساختار یک مکان در شرایط موجود و تأخیر در احیای آن. مراقبت کردن در وضعیتی که ساختار موجود گواه اهمیت فرهنگی باشد یا شواهد کافی برای ادامه دیگر فرآیندهای حفاظت وجود نداشته باشد، مناسب است. مراقبت محدود به حمایت مدام، نگهداری و – در جایی که لازم باشد – تثبیت ساختار موجود است.^{۱۵}

– «ایمن نگهداشتن اثر از صدمه».^{۱۶}

– نگهداری مکان با حداقل تغییر ممکن.^{۱۷}

– «... اقدام یا فرآیند به کار گرفتن سنجه‌هایی برای پایدار کردن شکل، همبستگی، و مصالح موجود یک بنا یا سازه و شکل احجام و پوشش گیاهی موجود یک محوطه».^{۱۸}

۲.۲.۳. احیا (Restoration)

– بازگرداندن ساختار موجود یک مکان به موقعیت شناخته شده قبلی از طریق حذف افزوده‌ها یا سرهم کردن اجزای موجود بدون به کار بردن مصالح جدید است. احیا فقط در صورتی که: الف. شواهد کافی برای وضعیت قبلی ساختار آن موجود باشد، و ب. اگر بازگرداندن به آن وضعیت موجب آشکار شدن اهمیت مکان می‌شود و به ساختار بخش‌های

دیگر لطمه وارد نمی‌کند، مناسب خواهد بود.^{۱۹}

– «احیا و ماهیت آن مدرن است. احیای یک ساختمان به معنای نگهداری و تثبیت وضعیت موجود، تعمیر یا دوباره‌سازی آن نیست، بلکه به معنای دوباره برگرداندن به شأن و منزلت سابق خود به صورت تام و تمام است؛ که ممکن است حتی در هیچ زمانی به این شکل موجود نبوده باشد».^{۲۰}

– «بازگرداندن اثر به وضعیت شناخته شده قبلی، بدون اتکا به حدس و گمان».^{۲۱}

– «... احیای صحیح شکل و جزییات اموال و موقعیت آنها به نحوی که در مقطعی خاص از زمان دیده می‌شده، به مفهوم از بین بردن آثار اقدام اخیر یا جایگزین کردن عناصر اولیه مفقود شده است».^{۲۲}

– در قرن نوزدهم یکی از بنیانگذاران حفاظت مدرن (جان راسکین) هشدار داد که: «احیا» کامل‌ترین لطمه‌ای است که یک ساختمان تاریخی می‌تواند متحمل شود. لطمه‌ای که همراه توصیفی غلط از شیء‌ای تخریب شده است. به زبان امروز، برخی از بدترین خسارات به هویت اثر تحت عنوان حفاظت مجوز پیدا کرده است.^{۲۳}

۲.۲.۴. حفاظت (Conservation)

– شامل کلیه جنبه‌های مراقبت از یک محوطه یا آثار باقی مانده است به طوری که اهمیت فرهنگی آن حفظ شود. حفاظت شامل نگهداری است و بر اساس اهمیت محصول فرهنگی و شرایط مربوطه، درگیر مراقبت، احیا، بازسازی، و انطباق، یا ترکیبی از موارد فوق است.^{۲۴}

– فرآیند مراقبت از مکان به منظور حراست از ارزش‌های میراث فرهنگی آن است.^{۲۵}

– فرآیند مدیریت تغییرات، به طریقی که به بهترین روش از ارزش‌های اثری پراهمیت در موقعیت خودش حمایت کند، درحالی که فرصت‌های آشکارسازی یا حمایت از آن ارزش‌ها

13. The World Bank, *Cultural Heritage in Environmental Assessment*, p. 2.

14. New Zealand Icomos, *Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value*, Sec. 20.

15. The World Bank, *Cultural Heritage in Environmental Assessment*, p. 2.

16. J. M. Hawkins, *The Oxford Dictionary*, p. 937.

17. New Zealand Icomos, *Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value*, Sec. 22.

18. Alberta Community Development's Guidelines, p. 18.

19. The World Bank, *Cultural Heritage in Environmental Assessment*, p. 2.

۲۰. یوکا یوکیهتسو، تاریخ حفاظت معماری، ص ۱۶۶.

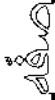
21. J. M. Hawkins, *The Oxford Dictionary*.

22. Alberta Community Development's Guidelines, p. 28.

23. The Royal Town Planning Institute, *Conservation of the Historic Environment*, p. 56.

24. The World Bank, *Cultural Heritage in Environmental Assessment*, p. 2.

25. New Zealand Icomos, *Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value*, Sec. 22.

حفاظت زمانی که به شهر تاریخی معطوف می‌شود، معنایی دقیق‌تر می‌یابد. ریشه مفهومی آن در حفاظت معماری است، که نقطه آغاز آن شامل باستان‌شناسی و تنوعات فرهنگی جغرافیایی و تکامل تاریخی سبک‌های معماری، مصالح و روش‌های ساختمانی است. ریشه دوم حفاظت شهری منظر شهری و رویکرد شکل‌شناسی و زیباشناختی تغییرات در شهرهای تاریخی است.

نه حفاظت شهری و نه منظر شهری بر پایه پایداری انجام نشده‌اند. با این حال هر دو دارای توان بالفعل برای همیاری با آن هستند.^{۳۰}

برنامه حفاظت و فرایند آن: حفاظت تیمار و ادامه توسعه یک مکان به طریقی است که اهمیت آن آشکار شود و بیشتر باقی بماند و آینده آن تأمین شود.

بر طبق نظر جی اس. کر^{۳۱} برای امکان‌پذیر ساختن ابقای اهمیت یک مکان، رویکرد حفاظت و فرایند طرح‌های حفاظت در «ت ۲» خلاصه شده است.

26. J. M. Hawkins, *The Oxford Dictionary*, sit.
 27. ناهوم کوهن، «برنامه‌ریزی حفاظت شهری»، ص ۳۴۳.
 28. Alberta Community Development's Guidelines, p. 28.
 29. National Trust for Historic Preservation.
 30. D. Rodwell, *Conservation & Sustainability in Historic Cities*.
 31. James Semple, Kerr.

ت ۲. نمودار فرایند حفاظت.
 (Sair-ling, Lam, 2002)

را برای نسل‌های کنونی و آینده شناسایی می‌کند.^{۳۶}
 - فعالیتی که به منظور تأمین بقا یا مراقبت آینده ساختمان‌ها، مصنوعات فرهنگی، منابع طبیعی، انرژی، یا چیزهای دیگری که دارای ارزش شناخته شده باشند، انجام گیرد.

- حفاظت شهری رویکردی در برنامه‌ریزی است که در پی مراقبت و در بیشتر موارد باززنده‌سازی و تبدیل عناصر تاریخی شهر به کانون زندگی شهری است و پاسخ مناسبی به فعالیت‌های جزئی و ناشی از بحران یا رویکرد واکنشی جهت مراقبت از سازه‌های در تهدید نیست؛ حتی اگر موفقیتی محدود هم در پی داشته باشد. حفاظت شهری یک تعهد بلندمدت برای نگهداری از فرهنگ و هویت تاریخی از شهر است، درحالی‌که به طور همزمان تحولات ناگزیر، رشد و کارکردهای دیگر را با شهر تطبیق می‌دهد.^{۳۷}

- «... تمامی اقداماتی که سمت‌وسوی آنها حراست از میراث برای آینده است. هدف آن مطالعه، ابقا و احیای کیفیت‌های منابع مهم فرهنگی، با حداقل مداخلات ممکن است».^{۳۸}

- در فرهنگ واژگان انجمن اعتماد ملی درباره فنون حفاظت آمده: وسائل و روش‌هایی که در حفاظت از صنایع دستی، کارهای هنری یا منابع طبیعی مورد استفاده قرار می‌گیرند. توجه کنید که در آمریکا مراقبت و حفاظت، در این حدود از هم تمیز داده می‌شود: حفاظت به ساختمان‌ها اطلاق نمی‌شود اما شامل دیگر عناصر فرهنگی و منابع طبیعی می‌گردد. البته باید آگاه بود که در نشریات غیرآمریکایی ممکن است به این تفاوت زبانی توجه نشود.^{۳۹}

- وقت آن است که آینده جدیدی را از گذشته انگلستان بنا کنیم. حفاظت نگاه به گذشته نیست. راه‌حل‌هایی پایدار برای مشکلات اقتصادی و اجتماعی که شهرها و شهرک‌های ما درگیر آن هستند، پیشنهاد می‌کند. پیش‌قراول سیاست‌های اجتماعی و اقتصادی می‌شود؛ با تزریق زندگی جدید در نواحی آشنا، به جای دهه‌های افول ظرفیت‌سازی می‌کند.

۲.۲.۶. ابقا (Reinstatement)

بازگرداندن مصالح اولیه به جای خود.^{۳۶}

۲.۲.۷. تعمیر (Repair)

پرداخت کردن مصالح درحال زوال یا صدمه دیده.^{۳۷}

۲.۲.۸. تجدید حیات شهری (Revitalization)

«در واقع هیچ‌گونه مداخلهٔ سحرآمیزی که از آن طریق بتوان ادعا کرد که تجدید حیات شهری تحقق پذیرفته است، وجود ندارد. تجدید حیات شهری بازگرداندن فعالیت و سرزندگی به مناطق و فرآیندی است پویا و توانمند».^{۳۸}

۲.۲.۹. نو شدن (Renewal)

برنامه‌ای جامع برای فریادرسی به مجموعهٔ مشکلات شهری، شامل مشکلات بهداشتی، کمبودها یا فرسودگی خانه‌ها، مشکلات دسترسی، فاضلاب، و دیگر تجهیزات شهری و...^{۳۹}

۲.۲.۱۰. نوسازی (Renovation)

«... مراتب مختلف مداخله شامل الگویابی مجدد (Remodeling)، بازیافت (Recycling) و بهسازی (Rehabilitation). این روش بر سامان‌بخشی (Improvement) ساختمان‌ها یا محلات موجود اشاره دارد».^{۴۰}

۲.۲.۱۱. بهسازی (Rehabilitation)

– «... تعمیرات و تغییراتی که به منظور فعال‌سازی کارکرد معاصر اموال، در حین مراقبت از هویت تاریخی و مشخصه‌های معماری صورت می‌گیرد».^{۴۱}

– «سلسله اقداماتی به منظور بهبود کالبد، که در نتیجهٔ فرسایش فعالیت تحقق یافته است، در کوتاه‌مدت صورت می‌گیرد».^{۴۲}

– «هیئت مشورتی آمریکایی برای تثبیت شرایط موجود تاریخی، تعریفی چنین از بهسازی به دست می‌دهد:

– حفاظت (Conservation) به معنای حفاظت و نگهداری

اثر در شکل طبیعی و اولیهٔ خود است، به‌گونه‌ای که اثر بتواند نیازهای امروزین را برآورد یا با تغییراتی چند در شکل طبیعی به حیات خود ادامه دهد. حفاظت معمولاً برای جلوگیری از فرسایش طبیعی یا انسان‌ساخت صورت می‌گیرد. فرسایشی که می‌تواند به فروریزی اثر منجر شود. این تعریف، حفاظت را به معنای نو شدن دائمی نزدیک می‌کند.^{۳۲}

– حفاظت از اوائل سده بیستم میلادی به معنای عام مرمت استفاده شده است. استحفاظی اندیشیدن نسبت به شهرهای ارزشمند است. هدف اصلی نگاه‌داشت اثر است و نه الزاماً مداخله در آن؛ اما برخی تعبیرات، آن را از وجه غالب محافظه‌کارانه بیرون می‌برد، زیرا با قصدی فرهنگی، اجتماعی، و تاریخی به میان آورده می‌شود.^{۳۳}

– چزاره برندی حفاظت‌گر ایتالیایی در سال ۱۹۶۳ این اصول را به ترتیب زیر خلاصه کرد:

۱. هرگونه یکپارچه‌سازی مجدد اثر باید از فاصله نزدیک قابل تشخیص باشد؛ اما در عین حال نباید به یکپارچگی و وحدت احیاشدهٔ آن آسیبی وارد آید.

۲. آن بخش از مصالح که مستقیماً به چشم می‌آیند یعنی در حدی که نما و ظاهر بنا را شکل می‌دهند و نه سازهٔ آن، قابل جایگزینی نمی‌باشند.

۳. هرگونه احیایی باید طوری انجام پذیرد تا مانعی برای مداخلات لازم در آینده نباشد. بلکه این مداخلات را تسهیل نماید».^{۳۴}

۲.۲.۵. دوباره برپا کردن اجزای جدا

(Reassembly / Anastylis)

سر جا گذاشتن اعضای موجود ولی از هم جداشده.^{۳۵}

۳۲. سیدمحسن حبیبی و ملیحه مقصودی، پیشین، ص ۲۰.

۳۳. فلامکی محمدمنصور، پیشین، ص ۶۵.

۳۴. یوکا یوکیلهتو، پیشین، ص ۲۵۸. 35. New Zeland Icomos, Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value, Sec. 22.

36. Ibid.

37. Ibid.

38. S. Tiesdell, etal, Revitalizing historic urban quarters, p. 56.

39. Britanica Online Encyclopedia, 2008.

40. Alberta Community Development's Guidelines, p. 29.

۴۱. همان ص ۲۹.

۴۲. سیدمحسن حبیبی و ملیحه مقصودی، پیشین، ص ۱۸.

۲.۲.۱۵. تثبیت (Stabilisation)

جلوگیری کردن از فرآیند زوال.^{۴۹}

۲.۲.۱۶. نگهداری (Maintanance)

حفظ و نگهداری مدام از ساخت، محتوی و جایگاه یک مکان. نگهداری باید از تعمیر که درگیر احیا و بازسازی می‌شود، متمایز گردد.^{۵۰}

۲.۲.۱۷. بازآفرینی شهری (Regeneration)

– همه فعالیت‌هایی که برای مبارزه علیه متروک شدن شهری و ارتقای اجتماعی و شرایط محیطی، شامل توسعه، توسعه مجدد و سامان‌بخشی در نظر گرفته شده باشد.^{۵۱}

– مفهوم بازآفرینی شهری را می‌توان به صورت‌های مختلف در نسبت با سطح توسعه کشور تفسیر کرد. در بسیاری از اقتصادهای توسعه‌یافته، هدف از بازگشت به شهر، باززنده‌سازی مرکز شهر، ترمیم فعالیت‌هایی در رقابت شدید در بستر بین‌المللی هستند، و انجام اقدامات مقدماتی برای ارتقای کیفیت محیطی است که در جهات گسترده‌ای به سوی توسعه هوشمند عمل می‌کند.

در اقتصادهای در حال شکل‌گیری، اقدامات مقدماتی کیفی به خاطر سپرده می‌شوند اما باید با الزامات کمی در یک تراز قرار داده شوند.

در نگاهی کلی، سه علت برای شکل‌گیری طرح‌های بازآفرینی شهری می‌توان برشمرد:

– تحمیل بازآفرینی شهری پس از زمانی طولانی از

متروکه و بلااستفاده ماندن اراضی مثل داکلندز لندن، یا لطمه شدید به شرایط زندگی در منطقه؛

– بازآفرینی شهری فرصت‌طلبانه در جایی که

سرمایه‌گذاران خصوصی و عمومی به دنبال اراضی قابل دسترس برای پروژه‌های بزرگ هستند، مثل بارسلون و آتن؛

بهسازی به معنای فرآیند برگرداندن یک دارایی به روالی سودمند از طریق تعمیر یا تغییر است که استفادهٔ امروزی پربازده را میسر می‌سازد، درحالی که وضعیت موجود آن قسمت‌ها و ظواهری از ملک که از نظر ارزش‌های تاریخی، معماری و فرهنگی پراهمیت هستند را تثبیت می‌نماید»^{۴۳}.

۲.۲.۱۲. کاربری جایگزین (Adaptive Reuse)

شبیبه به بهسازی است با این تمایز که یک تفاوت بنیادی را در ساختار عملکردی شامل می‌شود.^{۴۴}

۲.۲.۱۳. بازسازی (Reconstruction)

– بازگرداندن یک مکان، تا حد ممکن به شرایط شناخته‌شدهٔ قبلی؛ که از طریق مطرح ساختن مصالح (جدید و قدیم) در ساخت متمایز می‌شود. بازسازی فقط زمانی مناسب است که آن مکان به علت صدمه یا تغییر، کامل نبوده و به صورت دیگری قابل تداوم نباشد. بازسازی محدود است به تکمیل وجودی از پا درآمده و نباید بخش عمدهٔ ساختار را تشکیل دهد.^{۴۵}

– «... دوباره‌سازی، از طریق از نو ساختن شکل کالبدی و جزئیات دقیق سازه‌ای که تمام یا بخشی از آن دیگر موجود نیست، به صورتی که در مقطع زمانی مشخصی وجود داشته است»^{۴۶}.

– دوباره‌سازی به شکل اصیل، با مصالح قدیم و جدید.^{۴۷}

۲.۲.۱۴. حراست (Safeguarding)

به معنی تعیین هویت (Identification)، حمایت (Protection)، حفاظت (Conservation)، احیا (Restoration)، نوسازی (Renovation)، نگهداری (Maintanance)، و باززنده‌سازی (Revitalization) مناطق تاریخی و سنتی و محیط آنها مورد استفاده قرار می‌گیرد.^{۴۸}

۴۳. یو کا یو کیلهتو. پیشین، ص ۳۴۹.

44. Alberta Community Development's Guidelines, p. 29.

45. The World Bank, *Cultural Heritage in Environmental Assessment*, p. 2.

46. Alberta Community Development's Guidelines, p. 29.

47. New Zeland Icomos, *Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value*, Sec. 19.

48. European Cultural Convention.

49. New Zeland Icomos Charter, Sec. 15.

50. The World Bank, *Cultural Heritage in Environmental Assessment*, p. 2.

51. Urban regeneration "To promote urban regeneration and anti-poverty strategies", p. 34.

- بازآفرینی شهری پیشگیرانه یا آینده‌نگر در نواحی‌ای که ساختارهای اقتصادی و اجتماعی رو به زوال گذاشته باشند، مثل استانبول، حلب و اسکندریه.^{۵۲}

۲.۲.۱۸. نوزایی شهری (Urban Renaissance)

ده سیاست کلیدی در نوزایی شهری عبارت‌اند از:
حمل‌ونقل پایدار، روش‌های پایدار و هم‌پیوند حمل‌ونقل برای ارتقای قابلیت دسترسی شهر؛
افزایش مقاومت، در برابر پراکندگی شهری در آینده و حمایت از افزایش تراکم در اطراف گره‌های حمل‌ونقل و استفاده مجدد از اراضی شهری در مقام اولین خواسته برای تأمین الزامات مسکن؛

مختلط کردن کاربری‌ها، حمایت کردن از رویکردهای اختلاط کاربری‌ها و اجاره‌داری مختلط؛
سرزندگی و قابل‌زندگی‌سازی، ارتقای سرزندگی و قابل‌زندگی‌سازی مراکز شهری موجود؛

دسترسی به خدمات، اطمینان از دسترسی مردم در نواحی مسکونی به کلیه خدمات و تسهیلات شهری برای رسیدن به توان‌های بالقوه آنان؛

مدیریت، مدیریت بهتر شهر و مراکز شهری؛
طراحی، طراحی بهتر، به‌ویژه طراحی شهری در هر کجا به‌عنوان توان بالفعل توزیع نوزایی شهری و انتقال بیشتر توسعه پایدار؛
مردم و اتومبیل‌ها، ارزش‌گذاری مجدد هنجارهای برنامه‌ریزی و طراحی بهتر شهری برای اطمینان از اینکه نیازهای مردم بر اتومبیل‌ها مقدم شمرده می‌شود؛

پاکسازی، تقلیل آلودگی در مناطق شهری؛
چشم‌انداز، چشم‌انداز بلندمدت نیازمند انتقال تجدید حیات در درون طرح‌های توسعه است.^{۵۳}

52. UNEP/MAP, "Guidelines for urban regeneration in the Mediterranean region", p. 7.
 53. M. Carmona, *Implementation Urban Renaissance, Progress in Planning*, p. 182.

۲.۳. لزوم وحدت رویه در ترجمه اصطلاحات متداول

ناهماهنگی در استفاده از اصطلاحات مرمت شهری یکی از معضلات دانش و حرفه مرمت است. صاحب‌نظران مختلف در تدوین کتب و مقالات خود و نیز در تدریس دانشگاهی هر یک تعابیر مختلفی را در برابر این اصطلاحات به کار می‌برند. این ناهماهنگی موجب شده که امکان انتقال تجارب با معانی و ادراکات واحد به دست نیاید. تلاش در جهت رفع این ناهماهنگی از ضروری‌ترین اقدامات در برهه کنونی است.

۳. دسته‌بندی انواع روش‌های مرمت شهری

دسته‌بندی و شناخت روش‌های مرمت شهری و مداخله کارشناسی در بافت‌های تاریخی شهرها، در تکامل ادبیات علمی و تجربی مرمت شهری و توسعه ابعاد آموزشی آن می‌تواند بسیار تأثیرگذار باشد. اما توسعه کاربرد مرمت شهری در شهرسازی امروز و کارکردهای مختلف فرهنگی، اقتصاد گردشگری و پاسخگویی به مشکلات شهری موجب شده که روش‌های مرمت شهری صرفاً به روش‌های مرمت گذشته محدود نشده و ابعاد مختلف دیگر، به‌ویژه روش‌های برنامه‌ریزی و طراحی شهری را نیز در برگیرد. در حال حاضر صاحب‌نظران و مدرسان به ترجمه، گردآوری و ارائه برخی از این روش‌ها و تجربیات اقدام کرده‌اند و مکتوباتی در این زمینه وجود دارد. اما از آنجا که اکثر منابع موجود و مورد استفاده درباره مرمت معماری است، غالباً راهکارهای روشنی در مرمت شهری ارائه نمی‌کنند. بنابراین تلاش‌هایی که صراحتاً شفاف‌سازی روش‌های مرمت شهری را پیش رو قرار داده‌اند، بسیار اندک است. یکی از فراگیرترین دسته‌بندی‌های انجام‌شده در خصوص روش‌های مرمت شهری، تلاشی است که توسط دکتر سیدمحسن حبیبی و دکتر ملیحه مقصودی در کتاب مرمت شهری صورت گرفته است. متخصصان دیگر هم در آثار مکتوب انتشار یافته یا جزوات و رساله‌های دانشگاهی اقدام به

۳.۱. رویکرد تاریخی در تعیین ارتباط بین روش‌های مرمت شهری

رویکرد تاریخی به بررسی سیر تحول روش‌های مرمت شهری می‌پردازد. این رویکرد در تبیین روش‌ها اولویت را به واقعیات حادث می‌دهد اما به لحاظ تکامل تاریخی روش‌های مرمت شهری، نوعی فرآیند و تعقیب هدف هم در سیر تحول تاریخی قابل تشخیص است. بررسی تجربیات جهانی و اقدامات انجام‌شده در زمینه مرمت شهری، معرف این رویکرد است.

ت ۳. جدول رویکرد تاریخی در تعیین ارتباط بین روش‌های مرمت شهری. (مأخذ: نگارنده)

طبقه‌بندی روش‌ها و برگردان اصطلاحات کرده اند. از آنجا که حتی در ادبیات تخصصی جهان هم انجام این‌گونه دسته‌بندی کمتر دیده می‌شود، تدوین‌کنندگان را برای آغاز این حرکت باید ستود. در تداوم این اقدام، در اینجا جهت نائل شدن به رویه‌ای واحد، توجه به موضوع از زوایای مختلف انجام شده و دسته‌بندی روش‌های مرمت شهری در سه رویکرد زیر بررسی می‌شود:

الف. رویکرد تاریخی در روش‌های مرمت شهری؛

ب. رویکرد برنامه‌ای در روش‌های مرمت شهری؛

ج. رویکرد راهبردی در روش‌های مرمت شهری.

دوره	توسعه کمیت‌گرای شهری	توسعه شهری حفاظت‌گرا	زمان
مرکانتالیسم	بازسازی شالوده‌ای Restructuring	مراقبت آیینی و احیای سبکی Traditional Preservation & Stylistic Restoration	رنسانس
اقتصاد صنعتی	توسعه شهری Urban Development بارون هوسمان باومیستر اوژن هنارد	مراقبت و احیای علمی Preservation, Scientific Restoration ویوله لو دوک، جان راسکین، ویلیام موریس، لوکا بلترامی SPAB, NATIONAL TRUST	قرن ۱۹ تا اوائل قرن ۲۰
بحران و جنگ جهانی	توسعه شهری مدرن Modern Development له کوربوزیه منشور آتن ۱۹۲۳	حفاظت نوین Modern Conservation کامیلیو بوئی تو جیو وانونی، ریگل کامیلو سیتته	اوائل قرن ۲۰ تا دهه ۱۹۴۰
رونق پس از جنگ	رشد حومه در شهرنشینی مدرن Urban Redevelopment & Reconstruction بازسازی مناطق تاریخی بر اساس طرح‌های جامع	باززنده‌سازی شهری Urban Revitalization مرمت شهری یورک، باث، چستر، چی چستر، کنگره گوینو ۱۹۶۰، کنگره ونیز، ۱۹۶۴	از ۱۹۴۱ تا ۱۹۶۰
بحران انرژی	آغاز نقد بر معماری و شهرسازی مدرن Urban Renewal نوسازی شهری	جهانی شدن میراث فرهنگی؛ شکل‌گیری نهادهای بین‌المللی: ICOM, ICOMOS, ... گردهمایی پاریس ۱۹۷۲، کنگره آمستردام ۱۹۷۵ مرمت شهری اورینو، بولونیا، فرارا	از ۱۹۶۱ تا ۱۹۸۰
آغاز جهانی شدن	دولت رفاه Property led Regeneration بازآفرینی مالکیت‌محور شهری	گردهمایی واشنگتن، ۱۹۸۷	از ۱۹۸۱ تا ۱۹۹۰
رونق اقتصاد جهانی	Design led Regeneration بازآفرینی طراحی‌محور	Cultural led & Community led Regeneration بازآفرینی حفاظت‌محور و بر محور اجتماعات محلی	از ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۰
بحران جهانی اقتصاد	Sustainable Development توسعه پایدار Urban Renaissance تجدید حیات شهری اقدامات ریچارد راجرز در انگلستان	Traditional Continuity تداوم سنتی اقدامات رنزو پیانو در ایتالیا	از ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۹

حاصل به‌کارگیری و تلفیق روش‌های دیگری است که در یک دوره زمانی در قالب یک برنامه استفاده شده است. پژوهش در چنین زمینه‌ای کمک می‌کند تا جزئیات اقدامات در هر روش مشخص‌تر و روشن‌تر شود.

جدول «ت ۴» رویکرد برنامه‌ای در تعیین ارتباط بین روش‌های مرمت شهری را نشان می‌دهد.

۳.۳. رویکرد راهبردی در تعیین ارتباط بین روش‌های مرمت شهری

تلاش کتاب مرمت شهری نوشته سید محسن حبیبی و ملیحه مقصودی، دسته‌بندی روش‌ها با نگاه فرایندگرا است. این روش به لحاظ کاربردی کردن روش‌ها حائز اهمیت ویژه است.

فرآیندهای تعریف‌شده در این کتاب به سه فرآیند بهسازی، نوسازی و بازسازی تقسیم شده است:

- فرآیند بهسازی (Rehabilitation) اقدامات بازیافت (Recuperation)، مراقبت (Preservation)، حمایت (Protection)، استحکام‌بخشی (Consolidation)، توان‌بخشی (Rehabilitation)، و بهبود (Improvement) را شامل می‌شود.

- فرآیند نوسازی (Renovation) اقدامات تجدید حیات (Revitalization)، انطباق (Adoption)، تبدیل و دگرگونی (Conversion)، حفاظت (Conservation)، نوسدن (Renewal)، احیاء (Restoration)، و تعمیر (Repair) را در بر می‌گیرد.

- فرآیند بازسازی (Reconstruction) اقدامات تخریب (Demolition)، پاکسازی (Clearance)، و دوباره‌سازی (Rebuilding) را شامل می‌شود.^{۵۴}

فلامکی در نقد این رویکرد چنین اظهار می‌دارد: «اصطلاح‌های معطوف به مرمت معماری و مرمت شهری یکی زیر دیگری، فرع دیگری یا زیرمجموعه اصطلاح دیگر قرار

بررسی رویکرد تاریخی در تعیین ارتباط روش‌های مرمت شهری نشان می‌دهد که استفاده از روش‌های مختلف مرمت شهری در دوره‌های مختلف حاکی از سیر تحول این روش‌ها و اصلاح نقاط ضعف آنها است. بنابراین استفاده از روش‌های اولیه‌ای چون احیای سبکی در عصر حاضر مشکل‌ساز خواهد بود. روش‌های مرمت شهری در تکامل تاریخی خود به تدریج کامل‌تر شده و مسائل و موضوعات بیشتری را در بر گرفته‌اند. بنابراین روش‌هایی چون بازآفرینی یا نوزائی شهری کامل‌تر و فراگیرتر از مراقبت و احیا هستند.

شرایط تاریخی و اجتماعی دوره‌های تاریخی بر شکل‌گیری روش‌های مرمت شهری مؤثر بوده است و این روش‌ها بر مبنای برنامه‌ریزی ناشی از وضعیت خاص هر دوره شکل گرفته و اجرا شده‌اند.

در هر دوره بر اساس شرایط و تحولات اجتماعی و اقتصادی، یکی از گرایش‌های «توسعه شهری حفاظت‌گرا» و «توسعه کمیت‌گرای شهری» بر دیگری تفوق داشته و مداخلات شهری آن دوره را با بارز ساختن حفاظت یا توسعه، متأثر ساخته است.

۳.۲. رویکرد برنامه‌ای در تعیین ارتباط بین روش‌های مرمت شهری

از آنجا که تحقق اقدامات مرمت شهری معطوف به وجود زمینه‌ها و زیرساخت‌های لازم در جامعه است، شکل‌گیری بسیاری از تجارب موفق در ادبیات تخصصی، به سبب وجود زمینه‌های فوق‌الذکر در آن جوامع بوده است و بر اساس برنامه‌ای مشخص شکل گرفته و تداوم یافته است. بنابراین رویکرد برنامه‌ای می‌تواند ابهامات موجود در زمینه روش‌ها و اقدامات مرمت شهری را تا حدود زیادی روشن کند.

در این رویکرد استفاده از روش‌های مرمت شهری بر اساس برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع مختلف و به‌ویژه جامعه اروپا مد نظر قرار می‌گیرد. بدین ترتیب که برخی از روش‌ها،

۵۴. سیدمحسن حبیبی، ملیحه مقصودی، پیشین، ص ۱۸-۲۲.

۵۵. یوکا یوکیلهتو، پیشین، ص ۳۲۹.

56. D. Rodwell, Conservation & Sustainability in Historic Cities, p. 7.

۵۷. یوکا یوکیلهتو، پیشین، ص ۳۳۰.

۵۸. فلامکی محمدمنصور، پیشین، ص ۹۲.

ندارد. تبادل نظر در این زمینه هرآینه لازم باشد، باید بر مبنای سلیقه صورت نگیرد تا نتیجه‌ای مقبول بدهد.^{۵۸}»

بررسی متون و مدارک فنی نشان می‌دهد که همه اصطلاحات مطرح در مرمت شهری دارای مفهوم هم‌سنگ نیستند. برخی اصطلاحات «اقدامات» مرمتی را نشان می‌دهند و عملی را تداعی می‌کنند، در صورتی که برخی از اصطلاحات مفهومی فراتر داشته و حاکی از یک «برنامه» هستند و حاصل اقدامات پیش گفته می‌تواند آن برنامه را تحقق بخشد. برخی

برنامه	رویکرد
احیای سبک‌گرا (Stylistic Restoration)	این روش مربوط به دورانی است که در آن نسبی بودن ارزش‌ها، رومانسیسم، و تاریخ‌گرایی عقایدی تأثیرگذار بودند. باور بر این بود که احیا باید آشکارکننده یکپارچگی سبک‌گرای از دست رفته باشد. این عقیده تا به آنجایی رسید که عناصر جدید به منظور ایجاد انسجام و همچنین برای کامل کردن ایده‌آل اصلی معمار، به صورتی که توسط احیاکننده تأویل و تفسیر می‌شد، اضافه شدند. وپوله لو دوک، این فلسفه را به شکل مجموعه‌ای نظام‌مند از قوانین درآورد.
حفاظت مدرن (Modern Conservation Movement)	نظریه حفاظت مدرن به‌عنوان واکنشی شدید علیه احیا تکوین یافت. مبلغ اصلی آن جان راسکین منتقد هنری و نظریه‌پرداز بود. این نظریه بر روی تثبیت وضعیت موجود آن عناصری که دارای سندیت و اصالت و در نتیجه معتبر بودند تأکید می‌کرد و به تمام لایه‌های الحاقی که در طول زمان اضافه شده بودند، از جمله غبار قدمت روی آنها احترام می‌گذاشت. ^{۵۹} تلفیق دیدگاه‌های مراقبت (Preservation) و احیا (Restoration) به حفاظت منجر شد. ^{۶۰}
توسعه مجدد شهری (Urban Redevelopment)	پس از جنگ جهانی دوم برنامه‌های نوسازی و پاکسازی محله‌های فقیرنشین، بازسازی جامع و توسعه مجدد (Redevelopment Plan) آغاز شد.
باززنده‌سازی شهری (Urban Revitalization)	در سال‌های دهه ۱۹۶۰ با استفاده از امکانات موجود در جوامع صنعتی، باززنده‌سازی بافت‌های شهری مطرح شد.
جنبش نوسازی شهری (Urban Renewal)	در دهه ۱۹۷۰ به رسمیت شناختن اصول حفاظت در طرح‌های توسعه شهری به عنوان یکی از اهداف اصلی نظام برنامه‌ریزی شهری مورد توجه قرار گرفت. قطعنامه آمستردام در ۱۹۷۵ - که در بزرگداشت سال میراث معماری اروپایی برگزار شد - بر این امر تأکید و در مفاد بیانیه پایانی خود بدان اشاره کرده است.
حراست شهری (Safeguarding)	به معنی تعیین هویت (Identification)، حمایت (Protection)، حفاظت (Conservation)، احیا (Restoration)، نوسازی (Renovation)، نگهداری (Maintanance)، و باززنده‌سازی (Revitalization) مناطق تاریخی و سنتی و محیط آنها بعد از سال ۱۹۷۶ به کار گرفته شد.
بازآفرینی مالکیت‌محور (Property led Regeneration) بازآفرینی طراحی‌محور (Design led Regeneration) بازآفرینی فرهنگ‌محور (Cultural led Regeneration) بازآفرینی جامعه محلی‌مدار (Community led Regeneration)	تجدید ساختار اقتصادی ناشی از تغییرات اقتصاد جهانی در دهه هشتاد میلادی با انتقال فعالیت‌های صنعتی به بخش خدمات، همچنین موجب تحولات شگرفی در فرایند اقدامات توسعه و نوسازی شهری شد. این تجدید ساختار تولید، نواحی بسیاری را که در داخل شهرها قبلاً به فعالیت‌های صنعتی مشغول بودند، رهاشده باقی گذاشت. مناطقی همچون کارخانه‌های صنایع سنگین، کارگاه‌ها، و باراندازها که از سرچشمه اصلی اشتغال محروم شده بودند، به بستر جدیدی برای بروز مسائل شهری تبدیل شدند. تحت عنوان برنامه بازآفرینی شهری، طرح‌های متعدد بزرگ برای توسعه و توسعه مجدد پروژه‌های کلان‌مقیاس پُر هزینه (flagship projects) تهیه و اجرا شد.
تجدید حیات شهری (Urban Renaissance)	در سال ۱۹۹۹ گزارش تحقیق کمیته‌ای به سرپرستی لرد راجرز که مأمور بررسی دلایل افت کیفیت مراکز شهری انگلستان در مقایسه با سایر مراکز شهری در اروپا بودند، منتشر شد و بر اساس پیشنهادهای آن، سیاست‌های جدیدی در سال ۲۰۰۰ توسط دولت مرکزی منتشر و دنبال شد. این بیانیه توجه سیاست‌گذاران شهری را بر لزوم بازگشتن به درون شهرها، توجه به کیفیت طراحی، رفاه اجتماعی، مسئولیت‌های محیطی، و پایداری اقتصادی جلب کرد و همچنین تقویت چارچوب‌های قانونی را توصیه و آنها را محور اصلی سیاست‌ها دانست.
تداوم سنتی (Traditional Continuity)	باورهای تداوم سنتی در راستای عقاید حفاظت مدرن توسعه یافت. در مکتب تداوم سنتی، نگه‌داشت فرهنگ‌ها و سنت‌های زنده و اصول پایداری مورد تأکید است. به منظور ترویج تداوم فرهنگ، تداوم سنتی به معنی پذیرفتن تغییر است؛ عقیده‌ای که بین تداوم سنتی و حفاظت مدرن مشترک است. ^{۶۱}

تعیین ارتباط مراتب مختلف مرمت شهری در نگاه راهبردی

راهبردها	حفاظت شهری (Urban Conservation)	توسعه پایدار شهری (Urban Sustainable Development)	بازآفرینی شهری (Urban Regeneration)
	نوزایی شهری (Urban Renaissance)		
اهداف کلی	حراست از ارزش‌های میراثی و منابع طبیعی Safeguarding, Surviving Heritage Values & Souvegrade	توانمندسازی جوامع محلی Community Empowerment	دگرگونی شهری Urban Transformation توسعه مجدد Redevelopment
اهداف عینی و برنامه‌ها	حفاظت تجدید حیات Revitalization استحکام بخشی Consolidation بهبود Improvement حمایت Protection توسعه از درون Infill Development	توانمندسازی اقتصادی Economic Development توانمندسازی اجتماعی Social Development	نوسازی Renovation انطباق Adoptation تبدیل و دگرگونی Conversion توسعه از درون Infill Development تغییر مکان Relocation پذیرش Adoption
اقدامات رویه‌ای	طبقه‌بندی گزارش‌ها (Archive Records)، مستندسازی (Documentation)، تقلیل حدس و گمان (Minimize Conjecture)، بازشناسی (Recognition)، تفسیر Interpretation، تعیین هویت (Identification)، رایزنی تخصصی حفاظت (Specialist Conservation Advice)، سازمان‌دهی مجدد (Reorganization)، اعطای امتیازات مالی و بانکی (Finance & Credit Facilities).		
اقدامات عاجل	رسیدگی ضربتی Invasive Investigation برداشتن الحاقات Removal of accretion بهبود بهداشتی Risanamento پاکسازی Clearance	مدیریت حمل و نقل Traffic Management رسیدگی ضربتی Invasive Investigation آسیب‌شناسی اجتماعی Social Pathology بازیافت Recuperation	رسیدگی ضربتی Invasive Investigation تخریب Demolition تسطیح Levelling
اقدامات میان‌مدت	دوباره برپا کردن بخش‌های جدا Reassembly (Anastylosis) نگهداری Maintenance بازیافت Recuperation	روان بخشی Reanimation مدیریت توقف وسائل Parking Management نگهداری Maintenance مشارکت مردمی Public Participation	سلب مالکیت Expropriation دوباره‌سازی Rebuilding جایگزین کردن Replace
اقدامات بلندمدت	تعمیر با مصالح اصلی Repair with original materials تبدیل Conversion جابه‌جا کردن Displacement	لایه‌بندی نفوذ وسائل Traffic Filtering پیاده‌محور کردن معابر شهری Pedestrianization	الحاق Extension غرامت Compensation

سرمایه‌گذاری در مناطق شهری شده است. امروز با تحولات اقتصادی جدید تحولی نوین انتظار می‌رود که تحقق آن منوط به نگرش درست مسئولان و هدایت صحیح متخصصان خواهد بود.

منابع و مأخذ

ایزدی، سعید و مهشید صبحی‌زاده. «حفاظت و توسعه: دو رویکرد مکمل یا مغایر». در *آبادی*، ش ۴۵ (زمستان ۱۳۸۳)، از ص ۲۱-۱۲.

حبیبی، سیدمحسن و ملیحه مقصودی. مرمت شهری. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۱.

حبیبی کیومرث و دیگران. بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری. تهران: نشر انتخاب، ۱۳۸۶.

فرخ زنوزی، عباس. «ضرورت نوزایی شهری». در هفت شهر، ش ۴ (۱۳۸۰)، ص ۶-۱۶.

فرهنگی عادل و دیگران. *سند احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی. صندوق احیا و بهره‌برداری از بناها و اماکن تاریخی*، تهران: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، صندوق احیاء و بهره‌برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی، ۱۳۸۸.

فلامکی، محمدمنصور. *نوسازی و بهسازی شهری*. تهران: سمت، ۱۳۸۴. فیلدن، برنارد م. و یوکا یوکیلتو. *راهنمای مدیریت برای محوطه‌های میراث جهانی*، ترجمهٔ پیروز حناچی. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۶.

فیلدن، برنارد م. و یوکا یوکیلتو. *رهنمودهای مدیریت برای محوطه‌های میراث فرهنگی*. ترجمهٔ سوسن چراغچی. تهران: سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۸۱.

عبدی دانشپور، زهره. *درآمدی بر نظریه‌های برنامه‌ریزی با تأکید ویژه بر برنامه‌ریزی شهری*. تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۷.

کوهن، ناهوم. «برنامه‌ریزی حفاظت شهری». در واتسون دونالد و دیگران. *مجموعه استناداردهای طراحی شهری*. ترجمهٔ کیانوش ذاکر حقیقی. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، ۱۳۸۹، ص ۳۴۳-۳۵۲.

یوکیلتو، یوکا. *تاریخ حفاظت معماری*. ترجمهٔ محمدحسن طالبیان و خشایار بهاری. تهران: روزنه، ۱۳۸۷.

Alberta Community Development's Guidelines. Definitions for the Rehabilitation of Designated Historic Resources, "A Heritage Conservation Strategy for Cliff Bungalow- Mission Guidelines for urban regeneration". in *The Mediteranian region*, 2008.

اصطلاحات نیز به مفهوم بالاتری اشاره دارد و هدفی را مشخص می‌سازد. در این باره می‌توان دسته‌بندی راهبردها، اهداف کلی، اهداف عینی، برنامه‌ها، و اقدامات را بر اساس رویکرد «راهبردی» انجام داد.

۴. نتیجه‌گیری

ناهماهنگی در استفاده از اصطلاحات مرمت شهری یکی از معضلات دانش و حرفهٔ مرمت است. صاحب‌نظران مختلف در تدوین کتب و مقالات خود و نیز در تدریس دانشگاهی هر یک تعابیر مختلفی را در خصوص این اصطلاحات به کار می‌برند. این ناهماهنگی موجب شده که امکان انتقال تجارب با معانی و ادراکات واحد به دست نیاید. تلاش در جهت این هماهنگی از ضروری‌ترین اقدامات در برههٔ کنونی است. بررسی واژگان و رویکردهای مختلفی که در دسته‌بندی روش‌های مرمت شهری بررسی شد، نشان داد که دانش تخصصی مرمت و به‌ویژه مرمت شهری در ایران گام‌هایی به جلو طی می‌کند. اما اقدامات انجام شده تا کنون پاسخگوی کار عظیم پیش رو نیست. نبود زبان مشترک و تفاهم در بین متخصصان در زمینهٔ واژگان مرمت شهری موجب شده که اقدامات اجرایی در سطحی از تأثیرگذاری متوقف مانده و جمع‌بندی صحیحی از تجربیات اجرایی صورت نگیرد.

نکته حائز اهمیت در جمع‌بندی بررسی‌ها آن است که بسیاری از تحولات کالبدی رخ داده در مناطق تاریخی شهرها در کشورهای پیشرفته، حاصل انجام برنامه‌های منتج از تحولات اجتماعی و اقتصادی در آن جوامع است. بدین معنی که مرمت و احیای یک بافت تاریخی عمدتاً در نتیجهٔ تلاش دست‌اندرکاران بوده است که در بستر تحولات اجتماعی - که زمینه‌ها و امکانات خاصی را به وجود آورده یا محدودیت‌هایی را از میان برده - شکل گرفته است. متأسفانه در کشور ما در دورهٔ معاصر عدم شناخت صحیح جایگاه و ارزش‌های مناطق تاریخی، موجب لطمه به این بافت‌ها، کوچ اقشار مرفه‌تر از این مناطق، و عدم تناسب

۵۹. در این جدول به لحاظ ارتباط نزدیک و مستقیم، مطالب فارسی و اصطلاحات انگلیسی با هم ذکر شده است.

ت ۵. (صفحهٔ روبه‌رو) جدول رویکرد راهبردی در تعیین ارتباط بین روش‌های مرمت شهری.^{۵۹}

Britannica Online Encyclopedia, 2008.

Carmona M. *Implementation Urban Renaissance, Progress in Planning*, 2001.

Hawkins J. M. *The Oxford Dictionary*. Oxford University press. Third Edition, 1988 (1997).

Jokilehto, J. *History of Architectural Conservation*, Butterworth-Heinemann, 2 ed., 2002.

Lam, S. L. *Conservation of Historic Buildings in Hong Kong*. Architectural Services Department. HKSAR, 2002.

National Trust for Historic Preservation. *Glossary of Selected Index Term*. University's Libraries of Maryland, 2006.

New Zealand Icomos Charter. *Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value*, 1992.

Rodwell, D. *Conservation & Sustainability in Historic Cities*, Blackmell Pub, 2007.

The Royal Town Planning Institute. *Conservation of the Historic Environment*, 2000.

The World Bank. *Cultural Heritage in Environmental Assessment*. Sourcebook Update Number 8. Washington DC, 1994.

Tiesdell, S., Taner Oc. and Tim H. *Revitalizing Historic Urban Quarters*. Oxford, UK: Architectural Press, 1996

Time- Saver Standards for Urban Design. Mac Graw Hill Pub, 2003.

Urban regeneration "To promote urban regeneration and anti-poverty strategies". in *Hull City Plan*, 2000.

UNEP/MAP. (United Nations Environment Programme). Guidelines for urban regeneration. in *The Mediterranean region*, 2004.

www.Arc.net

www.Britannica.com

www.Getty.org

www.Icomos.org

www.Wikipedia.com

whc.unesco.org